

Р. З. Стоцько¹, Є. В. Дацишин², І. Г. Хамар²

Національний університет “Львівська політехніка”,
¹ кафедра дизайну архітектурного середовища
² кафедра архітектурного проєктування

АРХІТЕКТУРА СУЧАСНОГО ДУХОВНО-ОСВІТНЬОГО ЦЕНТРУ УГКЦ ЯК СИНТЕЗ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПЛАНУВАЛЬНИХ КОНЦЕПЦІЙ ХРИСТИЯНСЬКИХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ ЗАХІДНОГО ТА СХІДНОГО ТИПІВ

© Стоцько Р. З., Дацишин Є. В., Хамар І. Г., 2019

Розглянуто особливості духовно-освітньої діяльності та архітектурно-планувальної організації духовних освітніх закладів західного (католицького) та східного (православного) типів, проілюстровано пошук об'єднаної концепції духовно-освітнього закладу УГКЦ, висвітлено основні фактори, які вплинули на формування архітектури сучасного центру богословської освіти Української Греко-Католицької Церкви.

Ключові слова: сакральна архітектура, духовна освіта, навчальні заклади, духовно-освітній центр.

Постановка проблеми

У роки домінування офіційної атеїстичної ідеології в Україні духовно-освітні центри не проєктували і не споруджували. Не досліджували віковий пласт духовних шкіл, які виплекали українську писемність, культуру, християнську мораль та основи соціального устрою українського суспільства. Сьогодні є гостра потреба в таких центрах, у вивченні духовних та архітектурно-художніх засад їх проєктування. Дослідження розвитку архітектури духовно-освітніх закладів українських християнських церков західного та східного обрядів допомагають визначитися з основною концепцією та принципами архітектурно-планувальної організації сучасного духовно-освітнього центру Української Греко-Католицької Церкви.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Тему статті досліджено із урахуванням результатів вивчення загальнотеоретичних проблем розвитку сакральної архітектури та містобудування, відображених у наукових працях вчених-архітекторів: В. Куцевича, П. Салабая, Б. Черкеса, О. Слепцова [11], В. Проскуракова [1, 15], Р. Стоцька [1], С. Лінди, О. Жовкви, Р. Гнідця [2], Л. Шулдан та ін. Особливості архітектурно-планувальної організації та дизайну просторів і приміщень будівель із сакральними функціями відображено в наукових працях архітекторів: Ю. Криворучка [3], Ю. Диби, М. Яціва [20], І. Дерев'янка, М. Кіби, В. Тараса, О. Горбика, Л. Грицака, Р. Галишича [3], Р. Жука. Канонічні особливості сакральних інтер'єрів висвітлено в працях вчених-богословів: М. Пристая [6], Б. Праха, І. Головача, М. Мариновича, А. Ясіновського [19]. Був врахований досвід проєктування освітніх закладів архітекторів: Р. Липки, А. Рудницького, П. Мар'єва, О. Матвіїва, В. Блюсюка, М. Консулової.

У статті висвітлено деякі аспекти дослідження архітектури духовних освітніх закладів В. Рожка, М. Пристая, П. Реубера, Р. Чіотті, а також результати проектування і будівництва архітекторів Я. Кубіса, В. Бенедєка, Р. Райнера, Х. Парсона, М. Лудеса, Л. Лукоса, Р. Жука, І. Коваленка.

Формулювання мети статті

Метою дослідження є висвітлення проблеми формування архітектури сучасного духовно-освітнього комплексу Української Греко-Католицької Церкви як синтезу функціонально-планувальних концепцій духовних освітніх закладів західного та східного типів.

Виклад основного матеріалу

Розвиток духовної освіти в Україні в XI–XX ст. привів до формування певних типів духовних освітніх закладів (приватні духовні школи, парафіяльні школи при церквах, катедральні школи, духовні школи при монастирях, богословські академії-університети, духовні семінарії), проте найповніше завданням духовно-богословської освіти відповідали духовні семінарії як заклади середньої освіти та богословські академії (університети) – як вищі навчальні заклади.

У 1720 р. відбувся Замойський синод, який прийняв ухвалу про організацію в кожній єпархії семінарії. Рішення Замойського синоду затвердило саме духовну семінарію як прототип навчального закладу для виховання молодого духовенства на наступні три сторіччя. На противагу іншим типам освітніх духовних закладів, духовна семінарія за структурою навчального процесу та організацією побуту студентів найповніше відповідала політично-ідеологічній та духовній ситуації в суспільстві того часу.

Український народ у XVI–XVIII ст. перебував не лише в географічному центрі Європи. На теренах України переплелися політичні, військові та ідеологічні інтереси багатьох держав континенту. Подібним був стан і в духовному житті суспільства, і в духовній освіті зокрема. Найбільший вплив на населення в Україні справляли Православна Церква, Римо-Католицька Церква, Греко-Католицька Церква та протестантські церкви. Оскільки Греко-Католицька Церква є церквою східного обряду, то можемо стверджувати про наявність в Україні двох потужних гілок християнства: західної (католицизм) та східної (православ'я та греко-католицизм). Католицька Церква традиційно уособлювала полонізацію України, тому українська політична та духовна еліта повсякчас старалися відокремити суспільство від католицького (польського) впливу. Один зі шляхів такої духовної незалежності лежить у площині духовної освіти. По Україні поширилася мережа церковних православних братських шкіл у таких містах: Кам'янець-Подільський, Рогатин, Городок, Перемишль, Комарно, Львів, Луцьк, Вінниця, Галич. Проте ці школи не могли на рівних протистояти добре організованим католицьким єзуїтським семінаріям. Наприклад, у м. Вільно в 1570 р. стараннями єзуїтів була відкрита академія, де вже в 1616 р. навчалося 1200 студентів. Цифра фантастична навіть для сьогодення. Віленська академія мала два факультети: філософський і теологічний [5]. Саме академія в м. Вільно є прообразом сучасних духовних семінарій та богословських університетів, оскільки в одному місці поєднано теологічні та філософсько-богословські науки [4]. Функціонально-освітню та архітектурно-планувальну організацію Віленської академії було надалі прийнято за основу під час створення семінарій та академій Української Греко-Католицької Церкви, а також частково і Православної церкви.

Отже, констатуємо значний вплив Католицької Церкви, її освітньої доктрини на формування духовної освіти в Україні, особливо в сфері впливу Української Греко-Католицької Церкви. Наскільки сьогодні відомо з доступних джерел [5], Віленська академія не мала житлових корпусів, розвинених господарсько-побутових приміщень, великих конюшень, а також рекреаційних

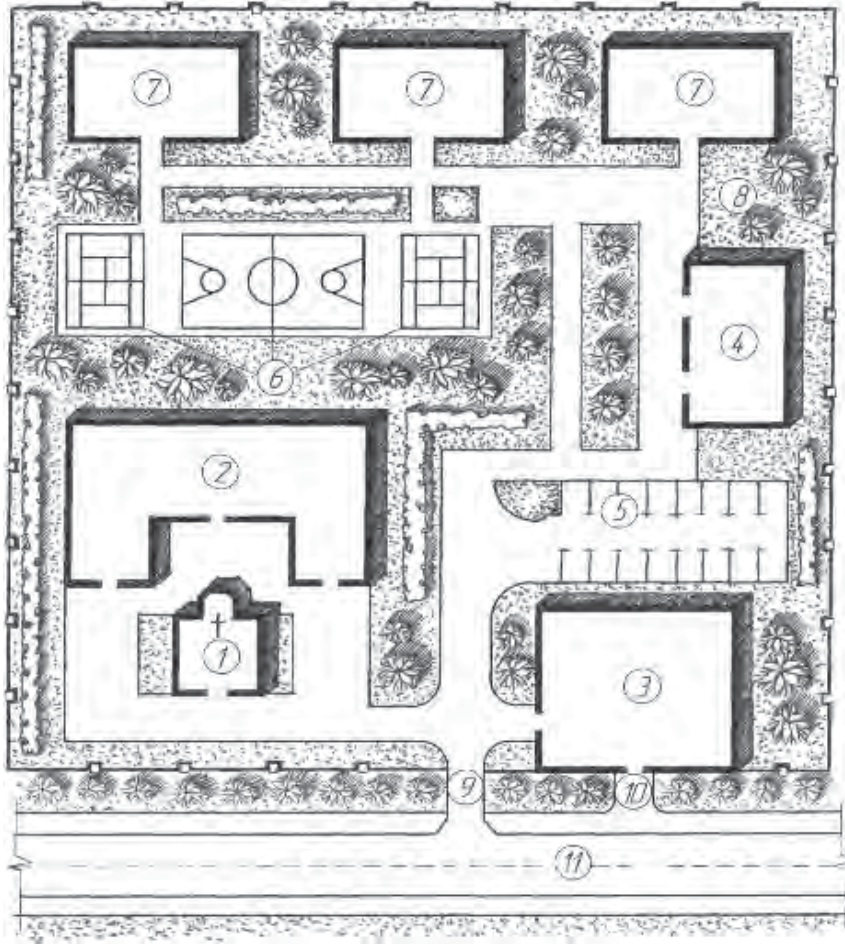
територій зі спортивними майданчиками, пасіки, саду тощо. Такі факти свідчать про відкритість, певну “демократичність” освітнього закладу. Адже студенти, проживаючи за межами академії, менше часу перебувають під безпосереднім контролем наставників-духівників та педагогів-священників. Така освітня доктрина була і досі притаманна західним церквам, зокрема Католицькій та Протестантській.

Дещо інший підхід до організації духовної освіти спостерігався на теренах впливу церков східного обряду – Православної Церкви та Української Греко-Католицької Церкви. Тут духовні освітні заклади, попри подібність до Віленської академії, все ж нагадують монастирі (Острозька академія, Києво-Могилянська академія, Житомирська духовна семінарія, Львівська Духовна Семінарія тощо) з усіма характерними ознаками як духовного життя, так і побутово-господарської діяльності [1, 5, 6]. В архітектурно-планувальному аспекті це: а) наявність закритої території, оточеної муrom, огорожею чи просто спорудами духовно-освітнього закладу; б) споруда храму недоступна для мирян; в) наявність житлових приміщень (келій) і господарсько-побутових кімнат; г) наявність кухні та їдальні, а також продуктових складів; д) наявність конюшні (пізніше гаража) із кузнею або майстернями; е) наявність внутрішньої лічниці, часто й моргу; є) забезпечення навчального процесу уроками фізичної підготовки завдяки наявності спортивних майданчиків; ж) ведення мінімального сільськогосподарського виробництва через наявність городу, саду, пасіки тощо.

І все ж концепція духовної освіти Української Греко-Католицької Церкви поєднує ідеологічно-духовні та функціональні ознаки східної та західної церков. Тому таку концепцію можна назвати об'єднаною. Нова об'єднана концепція і, як наслідок, новий тип духовного освітнього закладу УГКЦ віддзеркалює синтез християнського і духовно-національного, що виражено у терміні “помісність”. Оскільки традиція Київської Церкви виростає зі спадщини Візантійської церкви, через яку перша належить до християнського сходу, то специфіка методу богословствування вимагає, щоб не так аудиторія, як храм були серцем семінарії та університету. В архітектурно-планувальному аспекті це означає, що споруда храму домінує у загальному комплексі споруд. Цей фактор відрізняє східний тип духовного освітнього закладу від західного типу, де більше уваги приділяють навчанню в аудиторіях, класах, бібліотеках [7].

У результаті впливу політичних, ідеологічних, духовних, функціональних, природно-кліматичних та економічних факторів формується архітектура сучасного українського духовного освітнього центру Української Греко-Католицької Церкви (рис. 1, 2) відповідно до такої архітектурно-планувальної концепції:

1. Семінарія та університет формують єдиний духовно-освітній комплекс.
2. Територіально духовно-освітній комплекс є напівзакритим з можливістю періодичного доступу світських осіб.
3. Споруди семінарії та університету просторово розмежовані, проте обслуговуються однією господарсько-побутовою інфраструктурою (котельня, гаражі, склади, майстерні) та мають спільні спортивно-рекреаційні зони.
4. Споруди семінарії яскраво вираженого сакрального характеру, сформованого домінантою храму та архітектурно-планувальною організацією монастирського типу.
5. В архітектурі споруд університету домінує стилістика світського навчального закладу.
6. Споруди університету постійно відкриті для доступу світських осіб, що забезпечено відповідним плануванням у структурі забудови вулиці.
7. До складу єдиного семінарійно-університетського духовно-освітнього центру можуть входити окремі освітні споруди різних монаших чинів (студентати), розташовані в межах єдиної території центру.

*Рис. 1. Планувальна схема
духовно-освітнього центру УГКЦ: 1 – храм; 2 – будівля семінарії;
3 – будівля університету; 4 – господарський блок; 5 – автостоянка, гаражі;
6 – спортивно-рекреаційна зона; 7 – житлові корпуси; 8 – огорожа;
9 – головний в'їзд; 10 – окремий вхід у будівлю університету; 11 – головна вулиця*

Рис. 2. Комплекс Львівської духовної семінарії УГКЦ (м. Львів, вул. Хуторівка)

Вплив політичних, ідеологічних та духовних факторів на архітектурно-стильовий образ сучасного духовного освітнього закладу не менш вагомий, ніж вплив відповідних факторів на його архітектурно-планувальну структуру. Для різних релігійних конфесій як в Європі, так і в Україні зокрема, характерне декларування тієї чи іншої релігійно-конфесійної належності засобами архітектури, образотворчого та декоративно-прикладного сакрального мистецтва. Для українських релігійних громад у питаннях стилістики сакральної архітектури особливе значення займають проблеми національного самовираження. Історично склалося так, що саме дотримання традицій у сакральному мистецтві стало ваговою ознакою національного самовираження українців. Традиція української церковної архітектури започаткована із канонічної сакральної архітектури Візантії: це і духовно-світоглядні поняття, і об'ємно-просторові форми, й елементи оздоблення та іконопис, а також усталені архітектурно-планувальні схеми. І ця візантійська традиція, незважаючи на плин століть, здебільшого продовжує зберігатися [11]. Такий стан речей в стилістиці православних сакральних споруд має доволі міцне ідеологічне підґрунтя, що зумовлено низкою обставин: українська держава із часів Володимира Великого є активним поширювачем та пропагандистом духовних ідей та релігійних традицій Візантії. Довготривале протистояння із Католицькою Церквою Ватикану загартувало та зміцнило Східне Православ'я. Церква, як духовний стержень Української держави, в найважчі часи чужоземних загарбницьких воєн, поневолення народу, періоду бездержавності та суспільного занепаду завжди залишалася символом віри, духовного відродження та надії на кращі часи. Коли людині важко, вона особливо часто звертається до Бога. Українській державі було важко завжди, тому і роль Церкви в житті нашого народу незрівнянно вагоміша, ніж у порівняно благополучніших країнах Західної Європи та Америки. Православна та Греко-Католицька Церкви в Україні, крім традицій східної літургії, увібрали в себе багато суто національних традицій та обрядів різних регіонів України [12]. Крім цього, візантійські традиції в будівництві сакральних споруд органічно переплелися із традиціями українського зодчества. Тому будь-яке посягання іноземних загарбників на Церкву завжди розцінювалося в Україні як посягання на державу, і навпаки, нищення держави, традицій, культури народу було болісним ударом по Церкві як сформованому віками символу духовності, свободи та незалежності України.

Країни Західної Європи, у яких домінувала Римо-Католицька Церква, ведучи міжнаціональні війни, не прагнули до знищення національних церков, адже всі вони – діти Ватикану. Церква, яка не зазнає гонінь, заборон та утисків і не є таким потужним символом національної самосвідомості, легше змінює догми і традиції, є “демократичнішою” у питаннях обрядовості, літургії та традицій. Все це сповна стосується і традицій сакрального будівництва західних християнських церков.

Отже, маємо два шляхи розвитку сакрального будівництва, які істотно різняться між собою: а) “демократичний” шлях розвитку сакрального будівництва західних християнських церков; б) “консервативний” шлях розвитку сакрального будівництва східних християнських церков.

Під час формування архітектури сучасного духовного освітнього центру УГКЦ доводиться враховувати одразу обидва шляхи розвитку сакральної архітектури – “демократичний” західний та “консервативний” східний. Під час проектування та спорудження Центру вищої богословської освіти УГКЦ у м. Львові на вул. Хуторівка (архітектори: Є. Дацишин, Ю. Горалевич, О. Хамар, І. Хамар, Р. Стоцько, Ю. Верхола,) вперше в Україні було споруджено в одному комплексі такі освітні одиниці, як духовну семінарію, богословський університет та монастирські освітні заклади – студентати, враховано духовно-ідеологічні та функціональні засади діяльності духовних освітніх закладів західного та східного типів під час створення архітектурного образу комплексу (рис. 3).

Рис. 3. Головний фасад Центру вищої богословської освіти і формації УГКЦ у м. Львові на вул. Хуторівка

Висновок

Політичні, ідеологічні, духовні та функціональні фактори найбільше впливають на формування планувальної структури та архітектурного образу нового навчального комплексу як закладу духовної освіти Української Греко-Католицької Церкви. Тому концепція архітектурного образу та архітектурно-планувальної організації близька до закладів духовної освіти як західного, так і східного типів. Такий підхід яскраво віддзеркалено у комплексі споруд Центру вищої богословської освіти УГКЦ у м. Львові на вул. Хуторівка. Увібравши весь досвід духовної та освітньої діяльності подібних закладів західного (католицизм) та східного (православ'я) типів, низка греко-католицьких духовно-освітніх закладів (духовна семінарія, богословський університет, монастирі-студентати) утворили єдиний освітній комплекс у межах однієї архітектурно-планувальної структури, в якому юридично незалежні духовно-освітні заклади керуються єдиною духовно-ідейною та освітньою доктриною. Такий підхід в архітектурному аспекті відобразився у розташуванні закладів у межах однієї території, спільному використанні сакральних споруд та навчальних приміщень, об'єднаному архітектурному образі будівель кожного окремого освітнього закладу, рекреаційних територій та малих архітектурних форм, у вирішенні господарсько-побутових проблем усього комплексу за допомогою єдиного господарського блока споруд (котельня, гаражі, майстерні, пральня, склади тощо). Новостворений комплекс розташувався у межах м. Львова і став потужним центром духовно-богословської освіти в Західній Україні.

1. Волинський Ф. *Острозька академія – перша вища українська школа* // *Богословський вісник*. – Штудгарт, 1948. – С. 26.

2. Галишич Р. *Українська церковна архітектура і монументально-декоративне мистецтво зарубіжжя*. – Львів, 2002. – С. 152–196.

3. Гнідець Р. *Генеza структури бань в архітектурі українських церков* // *Вісник Держ. ун-ту “Львівська політехніка”*: архітектура. – Львів, 1998. – № 58. – С. 135.

4. Головач І., Маринович М., Ясіновський А. *Ідентичність і місія Українського Католицького Університету* // *Збірник доповідей УКУ*. – Львів, 2003. – С. 33–39.

5. Пристай М. *Львівська Греко-Католицька Духовна Семінарія 1783–1945 рр.* – Львів, 2003. – С. 52–59.

6. Рожко В. *Духовні православні освітні заклади Волині Х–ХХ ст.* – Луцьк, 2002. – С. 81–54.

7. Проскураков В. І., Стоцько Р. З. Генеза духовної освіти в Україні та формування основних типів віродуховних освітніх закладів: зб. наук. праць. – Вип. 5. – Одеса: ОГАСА, 2004. – С. 206–210.
8. Проскураков В. І., Стоцько Р. З. Архітектурно-планувальна організація комплексу будівель Львівської Духовної Семінарії 1783–1945 рр.: зб. наук. праць. – Вип. 1–2. – Харків: ХДАДМ, 2004. – С. 157–160.
9. Галишич Р. Українська церковна архітектура і монументально-декоративне мистецтво зарубіжжя. – Львів, 2002. – С. 152–196.
10. Аскер Є. Гуманітарна освіта і сучасна епоха: зб. доповідей, промов і дискусій УКУ. – Львів, 2003. – С. 35–40.
11. Патріарх Димитрій, Криворучко Ю. Церковне будівництво Західної України. – Львів, 1998. – С. 7–14.
12. Турчин В. І. Носії традиції в сакральній архітектурі України // Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – 2000. – № 410. – С. 231–235.
13. Криворучко Ю. І. Богословські основи сакральної архітектури // Вісник Нац.ун-ту “Львівська політехніка”. – 2000. – № 410. – С. 3–8.

R. Z. Stotsko¹, Ye. V. Datsyshyn², I. H. Khamar²

Lviv Polytechnic National University,

¹ Department of architectural environment design,

² Department of architectural design

**ARCHITECTURE OF A MODERN SPIRITUAL AND EDUCATIONAL
CENTRE OF UGCC AS A SYNTHESIS OF FUNCTIONAL AND PLANNING CONCEPTS
OF CHRISTIAN EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF WESTERN AND EASTERN TYPES**

© Stotsko R. Z., Datsyshyn Ye. V., Khamar I. H., 2019

The article studies the peculiarities of spiritual and educational activity as well as architectural and planning arrangement of spiritual educational institutions of western (Catholic) and eastern (Orthodox) types, illustrates the search of a unifying concept of a spiritual and educational institution of Ukrainian Greek Catholic Church, presents the main factors which have influenced the formation of architecture of a modern centre for theological education at UGCC.

Throughout the years of predominance of an official atheistic ideology in Ukraine, spiritual and educational centres were neither designed nor built. The ancient layer of spiritual schools, which had cherished Ukrainian literature, culture, Christian morality and the basics of social order of Ukrainian society, was not being researched. Nowadays there is a pressing need in such centres, in studying the spiritual as well as architectural and artistic rules of their designing. The research of architecture of spiritual and educational institutions development of Ukrainian Christian churches of the western and eastern ritual help to define the main concept and principles of architectural and planning arrangement of a modern spiritual and educational centre of Ukrainian Greek Catholic Church.

The aim of the research is to highlight the problems of forming the architecture of a modern spiritual and architectural centre of Ukrainian Greek Catholic Church as a synthesis of functional and planning concepts of spiritual educational institutions of western and eastern types.

Political, ideological, spiritual, functional, natural and climatic as well as economic factors greatly influence the formation of a planning structure and architectural image of a new educational centre as an institution for spiritual education of Ukrainian Greek Catholic Church. Therefore, the concept of architectural image and architectural and planning arrangement of such a centre is close to the institutions for spiritual education of both western and eastern types. Such approach is reflected clearly in the complex of buildings of the Centre for higher theological education at UGCC in the city of Lviv at Khutorivka street, which was being built during 2003–2008 (architects: Ye. Datsyshyn, Yu. Horalevych, R. Stotsko, Yu. Verkhola, O. Khamar, I. Khamar). Having absorbed all the experience of spiritual and educational activity of similar

institutions of the western (Catholicism) and the eastern (Orthodoxy) types, a number of Greek Catholic spiritual and educational institutions (theological seminary, theological university, monasteries-studentates) have created a united educational complex within one architectural and planning structure where legally independent spiritual and educational institutions follow a single spiritually-ideological and educational doctrine. When it comes to architectural aspect, such approach has been reflected in the location of institutions on the same territory, joint usage of sacral and educational buildings, common architectural image of the buildings of each separate educational institutions, recreational territories and small architectural forms, in solving daily administrative problems of a whole complex with the help of a common administrative buildings block (boiler room, garages, workshops, laundry rooms, warehouses etc.). A newly-created complex is located in Lviv and has become a powerful centre of theological education in the Western Ukraine.

Key words: sacral architecture; spiritual education; educational institutions; spiritual and educational centre.